

OPATŘENÍ PROTI ŠÍŘENÍ HUSITSTVÍ V PROVINCIALNÍM ZÁKONODÁRSTVÍ HNĚZDENSKÝCH ARCIBISKUPŮ Z LET 1420–1435

Pavel Krafl

THE MEASURES AGAINST THE SPREAD OF HUSSITE THOUGHT IN THE PROVINCIAL LEGISLATION OF THE ARCHBISHOPS OF GNIEZDNO 1420–1435 The study deals with the role of the Czech Hussite movement in the Polish provincial synods in the 1420s and 30s. The author brings evidence of the effort to prevent the influence of Hussite thoughts and ideas on the church in the Gniezdno province. Three of the six known synods of this province between 1420 and 1435 dealt with the Hussite movement. The papal documents addressed to the archbishops of Gniezdno urging them to summon the provincial synods prove the interest of the papal see in ensuring the ideological "purity" of the Polish clergy and church and the effort to prevent any possible support for the Czech reform movement. The provincial statutes issued by the archbishop Nicholas Traba in 1420 represent a well-considered system of measures to stop the spread of the Hussite influence in the church province of Gniezdno. The system includes the hierarchy and clergy on the part of the church, the ruler, knights and local officials on the part of the secular authorities and even the common parishioners.

Bezpochyby nejvýznamnějším fenoménem středovýchodní Evropy v první polovině 15. století se stalo husitské hnutí. Církev se odlišností propagovaným a prosazovaným husity bránila různými prostředky. Jedním z nich byla i ustanovení v zákonodárství partikulárních církví. Cílem článku je shrnout pramenné zmínky o zákonodárných aktivitách hnězdenských arcibiskupů namířených proti husitům a šíření husitských myšlenek v Polsku.¹ Vymezené období pokrývají episkopáty hnězdenských arcibiskupů –

¹ K tématice husitství u nás generálně odkazují na nejnovější syntézu **František Šmahel**, *Husitská revoluce*, I–IV., Praha 1993; k husitství v Polsku např. **Eva Maleczyńska**, *Vliv husitského hnutí na Polsko*, in: *Mezinárodní ohlas husitství*, Praha 1958, s. 53–101; **E. Maleczyńska**, *Ruch husicki w Czechach i Polsce*, Wrocław 1959; **Stanisław Bylina**, *Problém ohlasu husitství v Polském království*, in: *Jihlava a basilejská kompaktáta*, Jihlava 1992, s. 135–149. Připomínám, že pod jurisdikci hnězdenských arcibiskupů spadala i vratislavská diecéze; o husitství ve Slezsku naposledy **Wojciech Iwanczak**, *Ohlasy husitství ve Slezsku*, in: *Jihlava a basilejská kompaktáta*, s. 181–192 a **Jan Drabina**, *Ohlas husitství ve Slezsku*, in: *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi*, Sborník z mezinárodního symposia, konaného 22.–26. září 1993 v Bayreuthu, SRN, red. Jan Blahoslav Lášek, Praha

metropolitů Mikuláše Trąby (1412–1422) a Vojtěcha Jastrzębce (1423 až 1436).²

Provinciální synody. Metropolitě svolávali provinciální synody, na nichž vydávali soubory právních ustanovení, která platila na území celé církevní provincie (ve všech jejích diecézích), tzv. provinciální statuta.³ Řadu provinciálních synod hnězdenských arcibiskupů z let 1420–1435 můžeme sestavit v následující podobě: 1420, 1422 (synody Mikuláše Trąby), 1425, 1430, možná 1431, dále 1433 a 1435 (synody Vojtěcha Jastrzębce).⁴ Téma husitství a reakci na něj lze jako předmět jednání teoreticky předpokládat u všech zmíněných synod. Důkazy ovšem prameny přináší toliko u synod z let 1420, 1422 a 1425. Na Trąbově synodě z r. 1420 byla vydána jediná známá provinciální statuta z výše vymezeného období.⁵ O jiných provin-

1995, s. 249–252. Cíl zabývat se vymezenou tématikou proklamoval **Zbigniew Jakubowski**, *Ustawodawstwo synodalne arcybiskupów gnieźnieńskich z lat 1420–1435 jako wyraz stosunku polskiej hierarchii kościelnej do husytyzmu. Wstępna charakterystyka zjawiska i perspektywy badań*, Studie o rękopisach, 29, 1992, s. 69–78.

² K jejich osobám **Tadeusz Silnicki**, *Arcybiskup Mikołaj Trąba*, Warszawa 1954; **Władysław Kłapkowski**, *Działalność kościelna biskupa Wojciecha Jastrzębca*, Warszawskie studia teologiczne, nr 5, Warszawa 1932.

³ K polským provinciálním synodám **Ignacy Subera**, *Synody prowincjonalne arcybiskupów Gnieźnieńskich*, Zarys historii prawa kościelnego w Polsce, zes. 1, Warszawa 1971; **Pavel Krafl**, *Přehled provinciálních synod Hnězda z let 1206–1503*, Slovanské historické studie, 25, 1999, s. 5–34. **Z. Jakubowski** ve výše zmíněném článku nerozlišuje mezi synodami provinciálními a synodami diecézními, které svolávali diecézní biskupové a jejichž ustanovení platila toliko na území jednotlivých diecézí. V celém článku se věnuje synodám, které blíže nespecifikuje, ale které byly zjevně provinciálními, v úvodu (**Z. Jakubowski**, *o. c.*, s. 69) ale proklamuje cíl sledovat charakteristiky diecézních synod hnězdenských arcibiskupů. Tématiku diecézních synod v Polsku zpracoval **Jakub Sawicki**, *Concilia Poloniae*, I.–X., Warszawa 1961–1963. Z diecézních synod konaných v hnězdenské arcidiecézi v první polovině 15. století (někdy v letech 1407–1411, dále 1414, 1431, 1444, r. 1446 v Łęczyci a v Hnězdně) do **Z. Jakubowski** vymezeného období 1420–1435 spadá toliko jediná synoda, z r. 1431. **J. Sawicki**, *Concilia*, V., s. 3–54.

⁴ **Z. Jakubowski**, který ve svém článku čerpá hlavně z práce **I. Subery**, uvádí synody z let 1420, 1423, 1425, 1430 a 1435; **Z. Jakubowski**, *o. c.*, s. 71, 73; **I. Subera**, *o. c.*, s. 85–93. Neuvádí synody z r. 1422, 1431, 1433; naopak provinciální synodu k r. 1423 nelze prameny prokázat; **Bolesław Ulanowski**, „*Modus inquirendi super statu ecclesiae generalis*“ z pierwszej połowy XV stulecia, *Archiwum Komisji historycznej*, 5, 1888, s. 214–216; **B. Ulanowski**, *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, I., Kraków 1894, č. 63, s. 12; č. 92, 97, 100, 101, s. 19–21. Srov. **P. Krafl**, *o. c.*, s. 22, 24.

⁵ Edice statut: *Starodawne prawa polskiego pomniki*, IV., ed. **Udalricus Heyzmann**, Kraków 1875 a nověji precizní edice: *Statuty wieluńsko-kaliskie Mikołaja Trąby z r. 1420*, z materiálův przysposobionych przez **B. Ulanowskiego** uzupełnili i wydali **X. Jan Filalek** i **Adam Vetulani**, *Studia i Materiały do Historii Ustawodawstwa Synodalnego w Polsce*, nr 4, Kraków 1915–1920–1951. O statutech **Władysław Abraham**, *Statuta synodu prowincjonalnego w Kaliszu z r. 1420*, *Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału historyczno-filozoficznego Akademii umiejętności*, 22, 1888, s. 75–181. Srov. **P. Krafl**, *Přehled*, s. 21–22.

ciálních statutech nevíme; buď se pouze nedochovala či nebyla objevena nebo pravděpodobněji žádná další nebyla vydána. V březnu 1422 papež Martin V. vyzval arcibiskupa hnězdenského, aby svolal provinciální synodu. Mikuláš Trąba následně svolal synodu na sv. Bartoloměje (24. srpen). Mezi důvody je v papežově bule i konvokačním listě hnězdenského metropolity uvedeno: „conservatio et augmentum religionis et fidei christiane, reformatio cleri in moribus et in vita...“; husité ani hereze nejsou výslovně jmenováni. Dochován je dále nedatový list, kterým nejmenovaný papež (nepochybně Martin V.) vyjadřuje povděk nad tím, že hnězdenský arcibiskup konal v Łęczyci provinciální synodu a že se král Vladislav s litevským Vitoldem rozhodli nepodporovat české heretiky a odvolat Korybuta z Čech. Zmínka v listu se patrně vztahuje k synodě z r. 1422.⁶ U poslední ze tří vyčtených synod (1425) je dokladem o husitství jako bodu jednání list, kterým papež Martin V. připomíná hnězdenskému arcibiskupu vizitační povinnost a poznamenává, že se k němu donesla informace o šíření husitství v Polsku a hnězdenské provincii, dále konvokační list adresovaný biskupu plockému a Długošova informace o papežem požadované a synodou neschválené kontribuci mezi polským klérem na tažení proti husitům. Na synodě Jastrzębiec revidoval ustanovení De poenis Trąbových provinciálních statut.⁷

Kodifikace z r. 1420. Provinciální statuta vzešlá z wieluńsko-kališské synody Mikuláše Trąby z ledna a září r. 1420 mají charakter kodifikace, jsou uceleným a systematickým, promyšleně sestaveným souborem zákonů vydaným s perspektivou dlouhotrvajícího užívání. Tuto charakteristiku podtrhuje strukturace celkem šedesáti sedmi článků do pěti tematických knih podobně jako u úředních sbírek papežských dekretálů. U takových statut nebudeme předpokládat převahu aktualit a tedy ani zastoupení

⁶ **B. Ulanowski**, *Modus inquirendi*, s. 214–216. **Stanisław Zachorowski**, *Studia z historii prawa kościelnego i polskiego*, Kraków 1917, s. 138–140; **P. Krafl**, *Přehled*, s. 22–23.

⁷ Papežova bula z listopadu 1424 mimo jiné obsahuje sugestivní větu: „...nupperime siquidem ad auditum nostrum pervenit, quod Hussitarum vulpes, versuti Satane zizania adoperante, ut plures simplices, qui de facili decipiuntur, eorum veneno pestilento inficiant, in regno Polonie et provincia Gnesnensi suis artibus deceptivis in diversis angulis virus sui erroris dampnabilis evomere moliantur et minus tantos suis astutis fallaciis ad errorem eorum pertrahentes membra sathane efficiant et precipitent in gehennam, de qua re amiramur et dolemus quamplurimum...“ **B. Ulanowski**, *Acta capitulorum*, II., Kraków 1902, s. 60–63, č. 189; **Jan Korytkowski**, *Arcybiskupi gnieźnienscy, prymasowie i metropolici polsci od roku 1000 až do roku 1821*, II., Poznaň 1889, s. 97–98, pozn. 7, s. 98–99, pozn. 1; **Joannis Długosz senioris canonici Cracoviensis opera omnia**, XIII., ed. **Alexander Przedziecki**, Kraków 1877, s. 333–334 (*Historia Polonica*, liber XI.); srov. **Z. Jakubowski**, *o. c.*, s. 74; **P. Krafl**, *Přehled*, s. 23.

protihusitských výpadů v míře, která by narušovala původní cíl zákonodárce a činila ze statut namísto kodifikace protihusitský manifest. Přesto ale jsou v Tražově kodifikaci husité zmiňováni v míře, která si zaslouží pozornost. Jistě není bez zajímavosti, že mezi úzkou skupinou osob, které jsou přímo ve statutech jmenovány (svědečná formule) a u kterých lze tedy předpokládat vlivné postavení na synodě a potažmo účast při kodifikačních pracích, je i Štěpán Pálec, toho času kališský arcijáhen.⁸

Ustanovení kodifikace. Hned první článek statut „De summa Trinitate“ reaguje na husitskou tezi o neúčinnosti podávání Těla Páně a absolvování od hříchů knězem žijícím ve smrtelném hříchu. Článek pokračuje: „Dampnamus insuper, anathematizamus et reprobamus penitus omnes articulos Iohannis Wikleff et Iohannis Huss et sequancium eorundem et presertim errorem illorum, qui eadem presumptione dampnabili audent publice predicare vel occulte docere aut tenere, quod de necessitate salutis laici sint communicandi sub utraque specie, scilicet panis et vini, qui error per decretum sacri concilii Constanciensis est dampnatus“. Následuje text zmíněného dekretu, který stanovuje, že diecézní biskupové, oficiálové a inkvizitoři mají trestat přijímání pod obojí způsobou laiky.⁹ Exkomunikováni jsou heretici, kteří dodržují statuta namířená proti svobodě církve, a jejich příznivci a ochránci. Stejný trest měl stihnout i představitele místní světské moci, kteří taková statuta vydávali a ty, kteří při výkonu soudní pravomoci podle nich soudili.¹⁰ Kněží měli odeslat k biskupovi ty, kteří se při zpovědi vyznávali ze skutků jemu vyhrazených k absoliaci – jmenováni jsou mimo jiné heretici a apostaté (patrně od řeholních řádů).¹¹

Dva články Tražových provinciálních statut jsou celé věnovány heretikům. V kánonu „De hereticis“ metropolita exkomunikuje kacíře všeho druhu a jejich věřící, příznivce a ochránce. Věřící a farní správci byli o nich povinni informovat biskupa nebo inkvizitora. Husité výslovně jmenováni nejsou. Následný článek „Remedia contra hereticos“ stanovuje v osmi bodech postup proti kacířům. Listy biskupů mělo být nařízeno v jednotlivých diecézích všem správcům kostelů, aby biskupům nebo arcijáhnům oznamovali osoby, jak kleriky, tak laiky, kteří by hlásali podezřelé teze, a v případě možnosti je i předvedli v poutech. Farníci měli být vyzváni, aby upozornili na podezřelé z hereze (1). Biskupové měli vyzvat rovněž

⁸ *Statuty wieluńsko-kaliskie*, s. 120; srov. **Jaroslav Kadlec**, *Katoličtí exulanti čeští doby husitské*, Praha 1990, s. 13.

⁹ *Statuty wieluńsko-kaliskie*, s. 8–9 (kniha I/ článek 1).

¹⁰ Tamtéž, s. 79 (III/23 „De immunitate ecclesiarum“).

¹¹ Tamtéž, s. 114 (VI/15 „De penitentiis et remissionibus“).

„principes, nobiles, capitaneos necnon communitates civitatum et villarum“, aby v okamžiku, kdy by kleriky či laiky navštívili heretici, podezřelí z hereze nebo lidé kázající nové nauky, tyto přivedli spoutané biskupu, jeho oficiálovi či jiné pověřené osobě (2). Správci farních kostelů neměli dovolit podezřelým osobám kázat (3). Čtvrtý bod se týkal škol. Správci far nebo jiné osoby nadřízené školmistřům nesměli vedení školy dát do rukou „heretikům“ známým či podezříváním a rovněž osobám bezectným. Správci škol nesměli pod trestem exkomunikace mít nebo nově přijímat žáky přicházející z cizích zemí a jmenovitě z Čech. Byli povinni sledovat případné sympatie k herezi. Podezřelí scholárové měli být prezentováni biskupovi či jeho oficiálovi nebo oznámeni představitelům světské moci. Biskupové měli požadovat po královi, knížatech a dalších představitelích světské moci pomoc a podporu inkvizice (5). Biskupové měli ve svých diecézích zakázat poskytování finanční či hmotné podpory komukoliv pro pobyt v Čechách. Podobně neměli být podporováni ti, kteří z Čech přijdou (6). O aktivní vyhledávání ochránců a ovlivněných učením Jana Husa se měli postarat vizitátoři stanovení diecézními biskupy. Podle vydavatele statut jimi měli být arcijáhni nebo jiné vzdělané a bezúhonné osoby. Vizitátoři si obzvláště měli nechat předložit farními správci a jejich kazateli knihy. Podezřelí z kacírství měli být předvedeni v poutech (7). Posledním opatřením (8) bylo nařízení zabavit všechny knihy zadrženým osobám podezřelým z hereze a předložit je biskupovi či jeho oficiálovi. Proti udaným se má postupovat podle ustanovení kanonickoprávních sbírek Liber sextus, Clementinae, světského práva a zvyklostí inkvizice.¹²

Závěr: Téma českého husitství se stalo ve 20. a 30. letech 15. století významným bodem jednání polských provinciálních synod. Papežské listy adresované hnězdenským arcibiskupům prokazují zájem papežské stolice o zajištění ideové „čistoty“ polského kléru a církve a snahu zabránit případné podpoře českému reformnímu prostředí. Provinciální statuta Mikuláše Tráby představují promyšlený systém opatření proti šíření husitství v hnězdenské církevní provincii, ve kterém jsou zapojeni z církevních osob vrcholní představitelé diecéze, jejich vizitátoři, faráři, ze světských činitelů panovník, knížata, představitelé místní světské moci a nakonec všichni farníci.

¹² Tamtéž, s. 94–96 (V/4 et 5). Srov. S. Bylina, *Problém ohlasu*, s. 135–136.